
ТОПЧІЙ О.В.,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач, кафедра
іноземних мов гуманітарних
факультетів, Київський
національний університет
ім. Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ВИЩОГО ЮРИДИЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Стаття присвячена аналізу кваліфікаційних вимог до науково-педагогічних працівників, зокрема тих, хто здійснює реалізацію освітнього процесу у вищих юридичних навчальних закладах. На основі розгляду відповідних положень законодавчих і підзаконних актів України, що регламентують основні параметри кваліфікаційних характеристик, встановлюються шляхи удосконалення вимог на засадах педагогічної кваліметрії.

Ключові слова: кваліфікаційна характеристика науково-педагогічних працівників, кваліфікаційні вимоги до науково-педагогічних працівників, діяльність вищих юридичних навчальних закладів, педагогічна кваліметрія.

Статья посвящена анализу квалификационных требований к научно-педагогическим работникам, в частности тех, кто осуществляет реализацию образовательного процесса в высших юридических учебных заведениях. На основе рассмотрения соответствующих положений законодательных и подзаконных актов, регламентирующих основные параметры квалификационных характеристик, устанавливаются пути совершенствования требований на основе педагогической квалиметрии.

Ключевые слова: квалификационная характеристика научно-педагогических работников, квалификационные требования к научно-педагогическим работникам, деятельность высших юридических учебных заведений, педагогическая квалиметрия.

© ТОПЧІЙ О.В., 2016

This article analyzes the qualification requirements for science teachers. The analysis covers the activities of higher legal education. Author's concept is to consider the texts of laws and regulations that govern the requirements for teachers, and to compare them with the pedagogical theory. Research shows that the main parameters in the regulations are the documents on the level of education and experience of scientific and pedagogical activity. The author believes that such an approach is not conducive to improving the quality of the educational process and is very formal. Lack of regulations lies in the fact that they do not comply with the new Law of Ukraine "On Higher Education". Qualification requirements for teachers of higher law schools do not consider work experience in practice. These factors adversely affect the quality of training of future lawyers. This article contains the author's concept of parameters of qualifying requirements to scientific and pedagogical staff. The author proposes to consider four main components: competence in the specialty (methodological, theoretical, empirical); informational, psychological and pedagogical competence. Researcher demonstrates the integration of all competencies at the level of inter-subject relationship. The author also proposes to consider, along with constant performance dynamic changes that occur in the growth of professionalism.

Key words: *job description of scientific and pedagogical staff, qualification requirements for science teachers, the activities of higher legal education, pedagogical qualimetry.*

Загальна постановка проблеми. Висока якість підготовки фахівців, що вважається головним завданням і ціллю діяльності кожного навчального закладу, зумовлюється комплексом взаємопов'язаних чинників, проте важко заперечувати, що пріоритетними у досягненні мети є рівень професійної компетентності науково-педагогічних працівників (далі НПП) і рівень сформованості педагогічного колективу вищого навчального закладу. Саме від них залежить формування довершеної особистості, запровадження у реалії української дійсності європейських стандартів вищої освіти. Тож можна стверджувати, що визначення кваліфікаційних вимог до даної категорії пра-

цівників має значення не тільки для теорії педагогіки, а й для управління освітою, кадрової роботи із персоналом кафедр.

Аналіз публікацій. Витоки нинішнього вчення про особистість вчителя, його вплив на того, хто навчається, завжди була в центрі уваги педагогічної теорії і практики. Погляди наших співвітчизників А.Макаренка, В.Сухомлинського, Г. Челпанова, К.Ушинського знайшли своє визнання у всьому світі. Разом з тим, слід розмежовувати, що між трудом вчителя, який працює з дітьми, і професійною діяльністю викладача вищого навчального закладу, який діє в парадигмі андрагогіки, є принципово важливі відмінності, які потребують уваги.

Особистість викладача як одного із основних суб'єктів навчального процесу у вищій школі досить активно досліджувалась і продовжує досліджуватися у педагогічній і психологічній науці. Існуюча сьогодні система наукових знань у цьому питанні склалася завдяки працям А.Алексюка, І.Беха, Н.Гузій, М.Євтуха, І.Кобилянського, М.Красовицького, В.Михайловського, В.Семиченка. Удосконалення професійної компетентності викладача стало предметом дослідження О.Гури, О.Жигло, Л.Карлової, В.Коновалової, В.Лозової, А.Маркова, С.Павлютенкова та ін. Активне впровадження у навчальний процес інноваційних технологій, зокрема дистанційної освіти, зумовило появу наукових праць, в яких викладач розглядається через призму діяльності у новітніх умовах. Ця проблема привернула увагу Д.Бодненка, О.Кіріленко, О.Самойленко, Б.Шуневича,

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте у перелічених вище наукових працях опис надається лише з позицій теорії педагогіки як ідеальна модель без екстраполяції на прикладні аспекти застосування цих відомостей у практиці діяльності вищих юридичних навчальних закладів. Педагогічна кваліметрія, особливо в ракурсі діяльності означених ВНЗ, залишається лакуною в дослідженнях з андрагогіки.

Наявність недостатньо розроблених елементів концептуальних засад педагогіки зумовлюють необхідність сформулювати *мету статті*: узагальнення кваліфікаційних вимог до науково-педагогічних працівників, які забезпечують реалізацію освітнього процесу у вищих юридичних навчальних закладах. Поставлена мета детермінує виокремлення таких *завдань*: 1. Встановити законодавчі й

нормативні засади регламентації кваліфікаційних вимог до науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів. 2. Виявити специфіку кваліфікаційних вимог до науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів. 3. Запропонувати авторський підхід до визначення вимог такого типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна кваліметрія як окреме інформаційне поле української педагогічної науки на даному етапі знаходиться на етапі свого становлення. Разом з тим вже зараз можна констатувати, що основні зусилля дослідників зосереджені на виявленні параметрів і критеріїв оцінювання якості знань тих, хто навчається. Доволі показовими у цьому плані є дослідження Л. Гризун [1], В. Камишина [2], В. Стрельнікова [3] та деякі інші, в яких окреслюються параметри і критерії, методики оцінювання якості освіти. На фоні цього проблеми кваліфікації науково-педагогічних працівників в ракурсі критеріального моделювання можна віднести до таких, що чекають на своє висвітлення.

Тож наша авторська ідея полягає в тому, що необхідно інтегрувати нормативно-правові засади визначення кваліфікаційних вимог до НПП із існуючими у педагогічній науці поглядами. Також при розробці даної проблематики ми походимо з розуміння, що у структурі професійної діяльності науково-педагогічних працівників слід розрізняти інтегральні й диференціюючі компоненти, тобто аналізувати і спільне для усіх викладачів вищої школи, і те відмінне, що вирізняє саме НПП, зайнятих підготовкою правників.

Основним документом, на якому базується проектування кваліфікаційних вимог до НПП, є Закон України

«Про вищу освіту» від 01.07.2014. [4] Стаття 53 вказаного Закону визначає, що «науково-педагогічні працівники - це особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність».

Одразу оговоримо, що дефініція цього ж поняття міститься у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015. У статті 1 вказаного Закону, де наводяться основні терміни та їх визначення, науково-педагогічний працівник трактується як «вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством». [5, с.25] Безперечною перевагою останньої дефініції, на наш погляд, є згадка про наявність з-поміж інших ознак відповідної кваліфікації. Вибір лише однієї складової – провадження різних видів освітньої діяльності – без ув'язки з кваліфікацією працівника, м'яко кажучи, не сприяє орієнтації на якісний кінцевий результат.

У Законі «Про вищу освіту» зазначається, що повний перелік посад науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів устанавлюється Кабінетом Міністрів України. Оговорюється, що посади науково-педагогічних працівників можуть займати особи, які мають науковий ступінь або вчене звання, а також особи, які мають ступінь магістра. Також встановлюється, що згідно із Статутом вищого

навчального закладу до науково-педагогічних працівників можуть встановлюватися додаткові вимоги. Виходячи з тексту Закону, можна стверджувати, що кваліфікаційні вимоги до НПП актуалізуються при проведенні конкурсного відбору при прийомі на роботу, а також при підвищенні науково-педагогічного працівника у посаді. У такий спосіб чітко визначене розуміння усіх компонентів кваліфікаційних вимог виходить далеко за межі власне теоретико-педагогічних розвідок, а набуває конкретного практичного значення.

Конкретизація даного типу вимог нормативно закріплюється наказом МОН від 01.06.2013 № 655 «Про затвердження кваліфікаційних характеристик посад педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів», що пройшов узгодження з Міністерством соціальної політики. [6] Зазначається, що «**кваліфікаційні характеристики посад педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів та установ освіти** сприяють підбору і розстановці кадрів, підвищенню їхньої ділової кваліфікації, раціональному розподілу праці, створенню дієвого механізму розмежування функцій, повноважень та відповідальності між працівниками, а також встановленню єдиних підходів у визначенні їхніх посадових обов'язків та кваліфікаційних вимог, що до них висуваються», слугують основою для посадових інструкцій. [6]

Оригінальність концепції вказаного нормативного акту полягає в тому, що вперше у документах такого типу був застосований компетентнісний підхід, який до цього існував лише у наукових доробках педагогів. Встановлюється чотири головні складові компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників: професійна, інформаційна, комунікативна і

правова. Одразу зазначимо, що в умовах діяльності вищого юридичного навчального закладу відбувається деяка трансформація перелічених компетентностей, оскільки правова вже є невід'ємною частиною професійної складової.

Згідно із вимогами до нормативів, що співвідносяться із сферою трудових правовідносин, розглядувані кваліфікаційні характеристики науково-педагогічних працівників подаються з диференціацією по категоріях «керівники» (декан, завідувач аспірантури, завідувач докторантури, завідувач кафедри, заступник декана, керівник навчально-наукового інституту в складі вищого навчального закладу, керівник (ректор, директор) вищого навчального закладу, директор або керівник філії вищого навчального закладу, учений секретар) і «професіонали» (професор, доцент, викладач, старший викладач, асистент). Опис характеристик з кожної посади надається із посиланням на код у Класифікаторі професій.

Формалізація характеристик відбувається за рахунок єдиної структури, що передбачає такі елементи, як: «Завдання та обов'язки», «Повинен знати» і «Кваліфікаційні вимоги». Останнім закріплюються рівень професійної підготовки, засвідчений документами про освіту, і вимоги до стажу роботи.

Не зважаючи на суттєве значення аналізованого документа для організації кадрової роботи, вважаємо за потрібне навести власні розсуди з приводу деяких його положень.

По-перше. Наказ, який затвердив кваліфікаційні характеристики науково-педагогічних працівників, приймався до появи нового Закону України «Про вищу освіту», тому в ньому фігурують категорії, які вже архаїзувалися: вищі навчальні заклади I-II рівня

акредитації, повна вища освіта, освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста тощо. Поряд з цим з'явилися рівні вищої освіти, які обов'язково слід враховувати при підготовці нової редакції кваліфікаційних характеристик.

По-друге. Порядок надання переліку посад у категорії «керівники», за логікою управлінської ієрархії, повинен починатися з ректора, а не з декана.

По-третє. Слід врахувати динаміку змін у переліку науково-педагогічних працівників, що виявляється при порівняльному аналізі текстів Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2002-го і 2014-го років, появу нових категорій працівників, віднесених до категорії науково-педагогічних.

Також оговоримо, що не можемо повною мірою погодитися з наданим у нормативному акті, який розглядається, описом професійної компетентності, оскільки в ньому практично не визначена змістовна складова з певної галузі знань, а дається лише вичерпний перелік власне педагогічних навичок, зокрема володіння освітніми технологіями, технологіями педагогічної діагностики (опитування, індивідуальні та групові інтерв'ю), впровадження сучасних методів навчання й викладання навчальних дисциплін тощо. Вважаємо, що подібний підхід є доволі одностороннім і проблематичним для втілення в умовах діяльності вищих юридичних навчальних закладів. Їх специфіка полягає в тому, що науково-педагогічними працівниками стають юристи, які не мають фахової педагогічної освіти. Вони знаються у певних галузях правознавства, нерідко мають значний досвід практичної діяльності, проте виникають суттєві складності із педагогічною складовою. На жаль, за нашими спостереженнями, серед науково-педагогічних працівників, які обіймають посади у вищих

юридичних навчальних закладах, не досить розповсюджено систематичне ознайомлення із педагогічними публікаціями, бракує уявлень про складові педагогічної майстерності та шляхи її удосконалення. Спостерігається домінанта інтересів лише у власне галузевому полі знань.

Таким чином, можна спостерігати цікаве явище розбіжностей між кваліфікаційними характеристиками і вимогами, закріпленими у нормативних актах, і реаліями життя та діяльності НПП у юридичних вишах.

Максимальна компресія тексту кваліфікаційних вимог до НПП, представлених у документі, затвердженому відповідним наказом МОН України, відбувається за рахунок вказівки на наявність певного рівня вищої освіти, наукового ступеню і вченого звання, а також необхідного стажу науково-педагогічної роботи.

У такий спосіб виникає ситуація, за якої для призначення на посаду науково-педагогічного працівника абсолютно не враховується досвід практичної діяльності за фахом. Тож відкривається «зелений коридор» для тих майбутніх викладачів, які пройшли шлях від студента до викладача, оминаючи здобуття будь-якого досвіду роботи за спеціальністю. Подібне неодмінно веде до того, що під час освітнього процесу подібний науково-педагогічний працівник орієнтується лише на переказ теоретичних положень, що містяться у посібниках і підручниках, або на коментар до чинного законодавства.

Проведемо паралелі з досвідом західних університетів, де залюбки запрошують до викладання курсів практикуючих юристів: адвокатів, нотаріусів, правників з консалтингових компаній і т.ін. Вони наповнюють зміст освіти реальними справами, які

щойно розглядалися в судах, або ситуаційними завданнями, кейсами, які виникли не у тиші кабінетів, а спороджені самим життям.

У зв'язку з цим вважаємо, що було б не зайвим доповнити кваліфікаційні вимоги до науково-педагогічних працівників позиціями щодо наявності досвіду практичної діяльності за фахом.

Згадка про наявність наукового ступеня і/або вченого звання у структурному елементі тексту кваліфікаційної характеристики спрямовує на те, що деталізовані кваліфікаційні вимоги до науково-педагогічного працівника слід шукати у відповідних постановках Кабінету Міністрів України, якими закріплюється порядок їх присудження (присвоєння).

Новий порядок затвердження рішень про присвоєння вчених звань згідно із постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 № 656 передбачає наявність у претендентів відповідного наукового ступеню, для професора – вченого звання доцента або старшого наукового співробітника, підготовку докторів філософії (кандидатів наук); стаж роботи на посадах науково-педагогічних працівників. Новелами у документі стали позиції, що виникли під впливом глобалізації освіти й поширення міжнародних стандартів, які передбачають знання іноземної мови на рівні не нижче B2, підтвердженого міжнародного досвіду, публікацій у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз, рекомендованих МОН. [7] Не вдаючись до дискусій щодо суттєвого підвищення вимог в сенсі останніх інновацій, звернемо увагу на те, що у переліку кваліметричних параметрів немає жодної згадки про якість освітньої діяльності. Звання є не просто віддзеркаленням здобутків у науці,

навіть сама назва «науково-педагогічний працівник» містить ще й педагогічну компоненту. Тож стаж роботи не може виступати запорукою високого рівня педагогічної майстерності. Є чимало викладачів, які зацікавлені лише у власних досягненнях, задоволенні своїх амбіцій, а тому особливо не переймаються питанням: який їх персональний доробок у якості освіти кожного навченця, чи змогли здобувачі вищої освіти завдяки цьому професорові чи доцентів стати конкурентоспроможними на ринку праці?

Ми знову маємо ситуацію, коли нехтування кваліметричними вимогами щодо педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників стають на перешкоді якості підготовки фахівців. Вважаємо, що до наявного у постанові Кабінету Міністрів № 656 переліку варто було б додати критерії, які б ламали формалізм у підходах до присвоєння вчених звань, спонукали їх здобувачів працювати над собою в плані постійного підвищення рівня знань з педагогіки, методики навчання й викладання, запровадження інноваційних освітніх технологій.

У зв'язку з цим пропонуємо своє бачення концептуальних засад формування кваліфікаційних вимог до науково-педагогічних працівників, в тому числі галузі знань «Право». За нашим переконанням, є сенс виділяти чотири основні параметри таких вимог, що мають знайти відображення у кваліфікаційних характеристиках:

фахова компонента передбачає ступінь обізнаності НПП у галузі знань за професією. При цьому слід вирізняти в межах зазначеної компоненти дві структурні складові: методологічна і теоретична підготовленість та досвід практичної діяльності. Також поряд із константами необхідно враховувати динамічні показники, пов'язані із

прирошенням фахових знань, що кореспондується з концепцією неперервної освіти;

інформаційна компонента віддзеркалює вміння працювати з базами даних, вільно володіти комп'ютером і використовувати його для збирання, обробки відомостей, що є важливими для наукових доробок і освітнього процесу; здійснювати інформаційно-аналітичну діяльність; врахування норм інформаційної безпеки при роботі з матеріалами;

психологічна компонента необхідна для врахування індивідуальних і групових особливостей здобувачів вищої освіти, з якими співпрацює викладач; налагодження оптимального психологічного клімату, використання засад психології спілкування, вибору найбільш прийнятних засобів впливу на тих, хто навчається; розуміння природи креативності й застосування творчого підходу до освітньої діяльності. Сюди ж ми відносимо такі елементи, як психологічна культура; застосування прийомів саморегулювання для зняття психологічної напруги;

педагогічна компонента охоплює знання і свідоме застосування законів і принципів дидактики, теорії виховання; володіння методикою викладання певних навчальних дисциплін; навички педагогічної комунікації; педагогічну техніку і технологію; гуманістичну установку; віддзеркалює позитивну динаміку рівня педагогічної майстерності.

Безперечно, будь-яка класифікація є досить умовною. У ряді випадків відбувається досить щільна інтеграція складових двох і більше компонент. Наприклад, навички педагогічної комунікації базуються на законах психології спілкування і використовуються для формування і передачі навчальної інформації. Методологічна компе-

тентність науково-педагогічного працівника детермінує вибір ним методів навчання. Цей перелік можна продовжувати і продовжувати. Разом з тим, є нагальна потреба у чіткому структуруванні тих кваліметричних параметрів, без яких вирішення кадрових питань, присудження наукових ступенів, присвоєння вчених знань стає пустою формальністю. За нашим глибоким переконанням, кваліфікаційні вимоги до науково-педагогічних працівників повинні бути зорієнтовані на стратегічні цілі освітньої діяльності.

Висновки. Проведене нами дослідження дозволило встановити, що

в Україні існують чітко визначені й нормативно закріплені кваліфікаційні вимоги до кожної категорії науково-педагогічних працівників. Разом з тим, є й нагальна потреба в суттєвому оновленні й переосмисленні чинних нормативних актів. Запропоновані конкретні заходи щодо удосконалення існуючої практики формування кваліфікаційних характеристик науково-педагогічних працівників, трансформації підходів до факторно-критеріального моделювання в межах педагогічної кваліметрії в умовах діяльності вищого юридичного навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гризун Л. Е. Дидактичні основи проектування модульної структури навчальної дисципліни на засадах інтеграції наукових знань: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 / Л. Е. Гризун ; Харк. Нац. пед. ун-т ім.Г.С.Сковороди. - Х., 2009. - 39 с.
2. Камишин В.В. Системоінформаційна кваліметрія узагальненої оцінки компетентності тих, хто навчається: управлінський аспект / В.В.Камишин // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2015. – № 5. – С.49 – 52.
3. Стрельніков В.Ю. Теоретичні засади проектування професійно орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / В.Ю.Стрельніков ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – К., 2007. – 42 с.
4. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 [Електронний ресурс] // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 15.01.2016 // Відомості Верховної Ради, 2016, № 3.
6. Про затвердження кваліфікаційних характеристик посад педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів. Наказ МОН України від 01.06.2013 № 655 [Електронний ресурс] // <http://osvita.ua/legislation/other/37302/>
7. Порядок затвердження рішень про присвоєння вчених звань, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року № 656 [Електронний ресурс] // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/656-2015-n>

TRANSLITERATION OF RESOURCES:

1. Gry`zun L. E. *Dy`dakty`chni osnovy` proektuvannya modul`noyi struktury` navchal`noyi dy`scy`pliny` na zasadaх integraciyi naukovy`x znan`: avtoref. dy`s.. d-ra ped. nauk: 13.00.04 /L. E. Gry`zun ; Xark. Nacz. ped. un-t im.G.S.Skovorody` . - X., 2009. - 39 s.*
2. *Kamy`shy`n V.V. Sy`stemoinformacijna kvalimetriya uzagal`nenoyi ocinky` kompetentnosti ty`x, xto navchayet`sya: upravlins`ky`j aspekt / V.V.Kamy`shy`n // Osvita ta rozvy`tok obdarovanoyi osoby`stosti. – 2015. – # 5. – S.49 – 52.*
3. *Strel`nikov V.Yu. Teorety`chni zasady` proektuvannya profesijno oriyentovanoyi dy`dakty`chnoyi sy`stemy` pidgotovky` bakalavriiv ekonomiky`: avtoref. dy`s... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / V.Yu.Strel`nikov ; In-t ped. osvity` i osvity` dorosly`x APN Ukrayiny`. – K., 2007. – 42 s.*
4. *Zakon Ukrayiny` «Pro vy`shhu osvitu» vid 01.07.2014 [Elektronny`j resurs] // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>*
5. *Zakon Ukrayiny` «Pro naukovu i naukovo-texnichnu diyal`nist`» vid 15.01.2016 // Vidomosti Verxovnoyi Rady`, 2016, # 3.*
6. *Pro zatverdzhennya kvalifikacijny`x xaraktery`sty`k posad pedagogichny`x ta naukovo-pedagogichny`x pracivny`kiv navchal`ny`x zakladiv. Nakaz MON Ukrayiny` vid 01.06.2013 # 655 [Elektronny`j resurs] // <http://osvita.ua/legislation/other/37302/>*
7. *Poryadok zatverdzhennya rishen` pro pry`svoyennya vcheny`x zvan`, zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 19 serpnia 2015 roku # 656 [Elektronny`j resurs] // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/656-2015-n>*